

*Abbasov İbad Musa oğlu,
iqtisad elmləri doktoru, professor,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: rektor@bbu.edu.az;
Heydarov Cavidan Rəsul oğlu,
doktorant,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: javidanheydarov@gmail.com
© Abbasov İ.M., Heydarov C.R., 2021*

UOT – 657.1;657.6

BİRGƏ FƏALİYYƏTDƏ UÇOT VƏ MALİYYƏ HESABATLARININ NORMATİV – HÜQUQİ BAZASININ BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – birgə fəaliyyət formalarında maliyyə-təsərrüfat əməliyyatlarının uçotu və maliyyə hesabatlarının normativ-hüquqi bazası və onun təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin öyrənilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası – tədqiqat işində müqayisəli təhlil, sistemli yanaşma, məntiqi ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilib.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – hal-hazırkı dövrdə, xüsusilə, beynəlxalq miqyasda getdikcə genişlənməkdə olan birgə fəaliyyət formalarında mühasibat uçotunun aparılmasının normativ-hüquqi bazası müvafiq istiqamət üzrə qurumlar tərəfindən daim yenilənməkdə və təkmilləşdirilməkdədir.

Tədqiqatın nəticəsi – vahid normativ hüquqi bazanın formalaşdırılması birgə fəaliyyət formalarında şəffaflığın və hesabatlılığın yüksəlməsinə, eyni zamanda həm şirkətlərarası, həm də ölkələrarası iqtisadi münasibətlərin inkişafına təkan verməkdədir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – vahid uçot-hesabat standartlarının tətbiqinin üstün cəhətləri müəyyənləşdirilmiş, normativ-hüquqi bazada aparılan dəyişikliklərin səbəbləri dəqiqləşdirilmiş və standartlar arasındakı təsir əlaqələri nəzərdən keçirilmişdir.

Açar sözlər: birgə fəaliyyət, birgə əməliyyat, birgə müəssisə, normativ-hüquqi baza, MUBS, MHBS.

G İ R İ Ş

Dünyada sürətlə gedən qloballaşma və rəqəmsallaşma şəraitində müasir iqtisadi münasibətlər ölkələrarası əməliyyatlara və beynəlxalq kapitalın sərbəst axınına əsaslanır. Apardığımız araşdırmalardan belə qənaətə gəlmək olar ki, dünyada gedən bütün maliyyə əməliyyatlarının üçdə birindən çoxu beynəlxalq müstəvidə baş verir və bu göstəricinin artacağı da heç şübhə doğurmur. İnvestorlar dünyadakı şəxələndirmə və investisiya imkanlarını axtarır, şirkətlər öz kapitalını artırır, bir çox ölkədə müxtəlif əməliyyatlar aparır və törəmə şirkətlər qururlar. Birgə fəaliyyətlər də öz mahiyyət etibarı ilə ölkələrarası iqtisadi münasibətlərin inkişafını sürətləndirən və ortaqlıq prinsiplərinə əsaslanan fəaliyyət formalarından biridir. Birgə fəaliyyət formalarının əsasən beynəlxalq müstəvidə reallaşdırılması və meydana gələn iqtisadi münasibətlər baxımından ölkələrin qanunvericilik tələblərinin müxtəlif olması, eyni zamanda ortaqlıq münasibətlərinin iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini, sektorlarını əhatə etməsi maliyyə-

AUDİT 2021, 1 (31), səh.3-11.
AUDIT 2021, 1 (31), pp. 3-11.

təsərrüfat əməliyyatlarının uçotu və maliyyə hesabatları baxımından onun vahid normativ-hüquqi bazasının formalaşmasına zərurət yaratmış və günümüzə qədər bu normativlər üzərində təkmilləşdirilmə işləri aparılmaqdadır. Çünki ötən dövrlərdə bu cür ölkələrarası fəaliyyətlər fərqli ölkələrin öz milli mühasibat standartlarını qoruyub saxlaması ilə mürəkkəbləşmişdir. Uçot tələblərinin bu cür mürəkkəb quruluşu həm maliyyə hesabatları hazırlayan şirkətlər, həm investorlar, həm də iqtisadi qərarlar qəbul etmək üçün bu maliyyə hesabatlarından istifadə edən tərəfdaşlar üçün yüksək xərc, mürəkkəblilik və nəticədə risk amilləri yaratmışdır. Milli mühasibat standartlarının tətbiqi, maliyyə hesabatlarında göstəricilərin fərqli bir əsasda hesablanma bilməsi deməkdir. Bu mürəkkəbliyin aradan qaldırılması milli mühasibat standartlarının əsas məqamlarını öyrənməyi zəruri edir. Çünki tələblərdəki kiçik bir fərq belə bir şirkətin maliyyə göstəricilərinə və maliyyə vəziyyətinə böyük təsir göstərə bilər. Bu səbəbdən hazırda birgə fəaliyyətdə uçot və maliyyə hesabatlarının normativ-hüquqi bazası kimi beynəlxalq mühasibat standartları mütəmadi yeniləşdirilir və təkmilləşdirilir.

Normativ-hüquqi baza kimi beynəlxalq standartların tətbiqi

Aparığımız tədqiqat göstərir ki, Beynəlxalq Mühasibat Standartları Şurası tərəfindən birgə müəssisələrdə uçotun təşkilinin tənzimlənməsi məqsədilə beynəlxalq mühasibat standartlarına zaman-zaman əlavə və düzəlişlər aparılır. Məsələn, 31 №-li mühasibat uçotunun beynəlxalq standartına diqqət yetirək. Bu standart “Birgə müəssisələrdə iştirak payı”nın uçotu üçün tələbləri müəyyənləşdirir. 31 №-li mühasibat uçotunun beynəlxalq standartı müxtəlif birgə fəaliyyətlərdə iştirak paylarının uçotunda və müştərək müəssisə və investorların maliyyə hesabatlarında birgə müəssisənin aktivləri, öhdəlikləri, gəlirləri və xərclərinin hesabatında tətbiq olunur. Standart, birgə nəzarət olunan müəssisələrin ya iştirak payı metodu ilə, ya da proporsional konsolidasiya metodu ilə uçota alınmasına icazə verir. 31 №-li MUBS 2003-cü ilin dekabrında yenidən nəşr olunmuşdur və 1 yanvar 2005-ci il tarixindən isə qüvvəyə minmişdir (1).

Son olaraq Beynəlxalq Mühasibat Standartları Komitəsi 12 may 2011-ci il tarixində 31 №-li “Birgə Müəssisələrdəki Paylar” standartını 11 №-li “Birgə razılaşmalar” və 12 №-li “Digər müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması” adlı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları ilə əvəz etmişdir (2).

Göründüyü kimi Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları dünya maliyyə bazarlarına şəffaflıq, hesabatlılıq və səmərəlilik gətirən yüksək keyfiyyətli, beynəlxalq səviyyədə tanınmış mühasibat standartlarını əhatə etməklə uçotda qarşılaşan problemlərin həllinə yönəldilmişdir. Fikrimizcə, birgə fəaliyyətlərin də uçot və hesabatlarının aparılması üçün normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsində aşağıdakı əsas prinsiplərin nəzərə alınması vacibdir:

- MHBS Standartlarında maliyyə məlumatlarının beynəlxalq müqayisəliliyini və investorlara və digər bazar iştirakçılara düzgün iqtisadi qərarlar qəbul etməyə imkan yaratmaq üçün şəffaflığı təmin etmək məqsədilə keyfiyyətini artırmaq lazımdır;
- MHBS Standartlarında kapital təminatçıları ilə maliyyə vəsaitlərini əmanət etdikləri tərəflər arasındakı məlumat boşluğu minimuma endirilməlidir;
- Hesabatlılığın təmin olması məqsədilə şirkətlərdə səmərəli idarəetməyə nail olunması;
- MHBS Standartlarının investorlara dünya miqyasında fərsətləri və riskləri müəyyənləşdirməkdə kömək edərək iqtisadi səmərəyə töhfə verir və beləliklə kapital bölgüsünü yaxşılaşdırır;

– Müəssisələr üçün vahid, etibarlı mühasibat dilinin istifadəsi kapital xərclərini və beynəlxalq hesabat xərclərini azaldılması kimi məsələlərin diqqət mərkəzində saxlanılması.

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçidin təmin olunması, standartların tətbiqinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi maliyyə xərcləri və ciddi dəyişikliklər olmadan baş vermir. Belə ki, hesabat verən şirkətlər ümumiyyətlə öz sistemlərini və tətbiq mexanizmlərini dəyişdirməli, maliyyə hesabatlarını istifadə edən investorlar aldıkları məlumatların necə dəyişdiyini təhlil etməli, qiymətli kağızların tənzimləyiciləri və mühasibat mütəxəssisləri isə fəaliyyət prosedurlarını dəyişdirməlidirlər.

Bu kimi ziddiyyətlərdən qaçmaq üçün hazırda 11 №-li “Birgə razılaşmalar” standartı layihəsi ABŞ-ın milli standartlar təşkilatı, Maliyyə Mühasibat Standartları Şurası və Beynəlxalq Mühasibat Standartları Şurası arasında Anlaşma Memorandumunun bir hissəsi olaraq hazırlanmışdır. Layihənin ilkin hədəfi nisbətən qısa müddətdə həll edilə bilən normativ-hüquqi baxımından yaxınlaşma fərqlərinə diqqət cəlb etmək olsa da, ilk əsas məsələ, müzakirələrdəki yaxınlaşma məsələlərini nəzərə alaraq birgə razılaşmaların uçotunu yaxşılaşdırmaq olmuşdur.

11 №-li “Birgə razılaşmalar” standartı birgə razılaşma tərəfinin razılaşmadan irəli gələn hüquq və öhdəliklərini tanımasını tələb edən prinsipə əsaslanan bir yanaşma tətbiq edərək birgə razılaşmaların uçotunu yaxşılaşdırır (3). Fikrimizcə belə bir prinsipə əsaslanan yanaşma istifadəçilərə, bu razılaşmaların təsdiqlənməsini, müqayisə olunmasını və hesabatlılığının başa düşülməsini artırmaqla, təşkilatın ortaqlar razılaşmalarda iştirakı barədə şəffaflıq təmin edilə bilər.

Birgə müəssisələr layihəsi çərçivəsində, istifadəçilərin bir qurumun birgə razılaşma yolu ilə həyata keçirdiyi fəaliyyətlərin mahiyyəti və maliyyə təsirlərini daha yaxşı başa düşmələri üçün açıqlama tələblərindən də istifadə edilir. Birgə razılaşmalara dair açıqlama tələbləri isə 12 №-li “Digər Müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması” adlı MHBS-da yerləşdirilmişdir.

11 №-li “Birgə razılaşmalar” adlı MHBS standartı 31 №-li MUBS-un üzərində təkmilləşdirilmişdir. Bu standartda bütün birgə razılaşmaların mühasibat uçotu üçün tətbiq oluna bilən aydın bir prinsip müəyyənləşdirilmişdir. Buradakı əsas prinsip, birgə razılaşmanın tərəfinin razılaşmadan irəli gələn hüquq və öhdəliklərini tanımasıdır. Bu prinsipə əsasən standart başa düşüləndir və hər bir birgə razılaşma forması üçün eyni uçot nəticələrini verdiyi üçün davamlılığı təmin edir. Eyni zamanda, standartın tətbiqi maliyyə hesabatları arasında müqayisəliliyi artırır. Prinsipin tətbiq edilməsi razılaşma tərəflərinin aşağıdakılara malik olması ilə nəticələnir:

– Aktivlərə olan hüquqlar və razılaşma ilə əlaqəli öhdəliklər. Birgə operator razılaşmadan yaranan aktiv, öhdəlik və müvafiq gəlir və xərcləri uçota alır;

– Razılaşmanın xalis aktivlərinə görə hüquqlar. Birgə iştirakçı, iştirak payı metodundan istifadə edərək razılaşmaya qoyulan investisiyanı uçota alır.

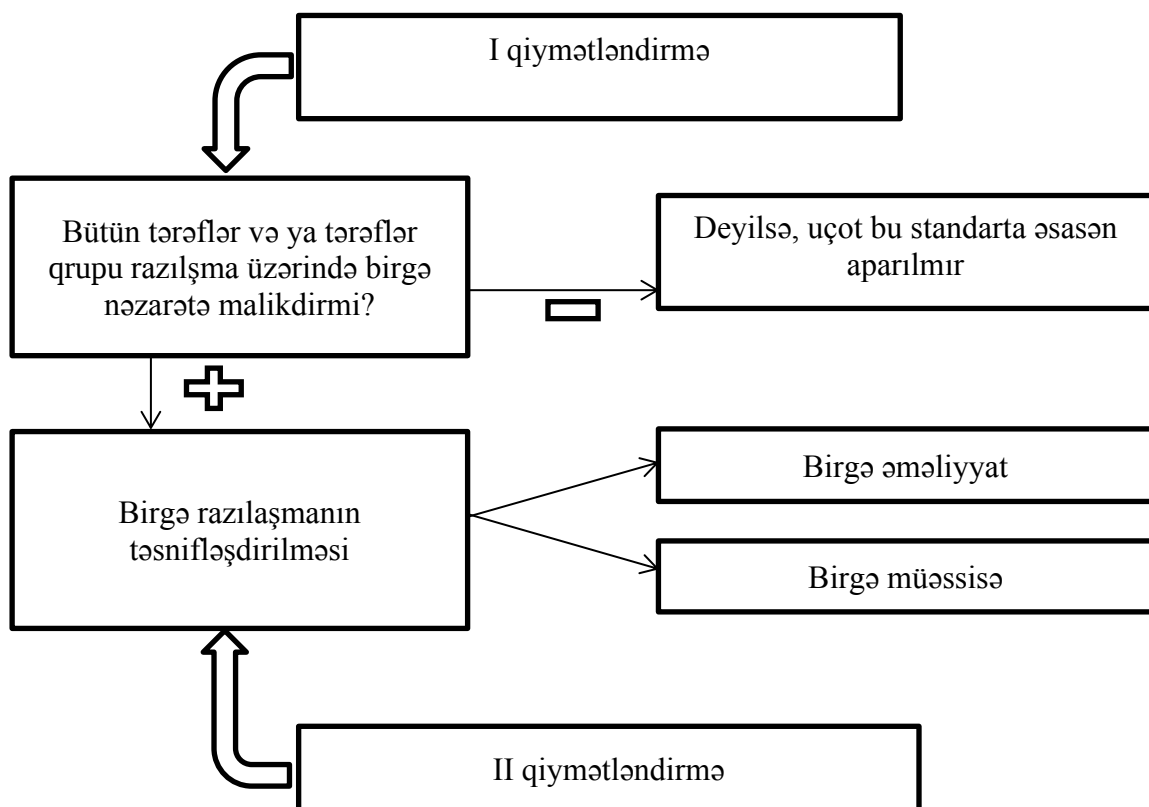
11 №-li “Birgə razılaşmalar” standartı 12 may 2011-ci il tarixində nəşr edilsə də, növbəti illər ərzində standartda bir sıra dəyişikliklər edilmişdir. Belə ki, 2012-ci ilin iyun ayında Beynəlxalq Mühasibat Standartları Komitəsi tərəfindən “Konsolidə edilmiş Maliyyə Hesabatları”, “Birgə razılaşmalar” və “Digər müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması”: keçid qaydaları” adlı sənəd nəşr edilmişdir. Bu sənədə əsasən dəyişikliklər, 10 №-li “Konsolidə edilmiş Maliyyə Hesabatları” adlı MHBS standartı, 11 №-li “Birgə razılaşmalar” adlı MHBS standartı və 12 №-li “Digər Müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması” adlı MHBS standartları üçün düzəliş edilmiş müqayisəli məlumatların təqdim edilməsini yalnız əvvəlki müqayisəli dövrlə məhdudlaşdıraraq əlavə keçid köməkliyi təmin etmək məqsədi daşıyır (4). Bu dəyişikliyin qüvvəyə minmə tarixi 1 yanvar 2013-cü il olaraq müəyyən edilmişdir.

AUDİT 2021, 1 (31), səh.3-11.
AUDIT 2021, 1 (31), pp. 3-11.

Daha sonra isə Beynəlxalq Mühasibat Standartları Komitəsi “2015-2017 Dövrü MHBS Standartlarına İllik Təkmilləşdirmə” adlı bəyanat təqdim etmişdir. Bəyanatda, BMSK-nın illik təkmilləşdirmə layihəsi nəticəsində dörd Beynəlxalq Standarta - 3 №-li “Müəssisələrin birləşməsi” adlı MHBS, 11 №-li “Birgə razılaşmalar” adlı MHBS, 12 №-li “Mənfəət vergisi” adlı MUBS və 23 №-li “Borclar üzrə məsrəflər” adlı MUBS-a düzəlişlər edilmişdir. 11 №-li “Birgə razılaşmalar” adlı MHBS-a edilmiş düzəlişlər müəssisənin birgə əməliyyat olan bir fəaliyyətə birgə nəzarət əldə etdikdə, müəssisənin bu fəaliyyətdəki əvvəlki paylarını yenidən qiymətləndirmədiyini açıqlayır. Sonuncu bu düzəlişlər isə 1 yanvar 2019-cu ildən etibarən qüvvəyə minmişdir (5).

Beynəlxalq Mühasibat Standartları Komitəsi hər bir yeni MHBS-nın və ya əsas düzəlişlərin tətbiqdən sonrakı icmalını həyata keçirir. Bu proses ənənəvi olaraq yeni tələblər qanuni qüvvəyə mindikdən və tətbiq edildikdən iki il sonra həyata keçirilir. 9 dekabr 2020-ci il tarixində Komitə tərəfindən 2021-ci ilin may ayına qədər şərhlərin qəbul edilməsi ilə bağlı maraqlı tərəflərə sorğu ünvanlanmışdır. BMSK-nın müvafiq prosedurla bağlı təlimatına əsasən tətbiqdən sonrakı icmalın məqsədləri rəsmi bəyanatın təkmilləşməsi zamanı mübahisəli olduğu müəyyən edilmiş vacib məsələləri monitorinq etmək və qarşılaşan gözlənilməz xərcləri və ya tətbiqetmə problemlərini nəzərdən keçirmək və qiymətləndirməkdir.

11 №-li MHBS-dan irəli gələn tələbə uyğun uçot və hesabat metodunun seçilməsi üçün 2 mərhələdən ibarət qiymətləndirmə prosesi təklif olunur (7).

Bu sxemdə qiymətləndirmə meyarları öz əksini tapmışdır.

Fikrimizcə burada düzgün qiymətləndirmə meyarının seçilməsi ilə birgə razılaşmanın müəyyənləşdirilməsi və təsnifləşdirilməsinin ən optimal həlli müəyyən edilmişdir.

Standarta əsasən birgə nəzarətin mövcud olması üçün eyni zamanda bir sıra şərtlərin o cümlədən, müqaviləli razılaşmanın bütün tərəflərə razılaşmanın kollektiv olaraq nəzarətini təmin etməsi, müvafiq fəaliyyətlərlə bağlı qərarların razılaşmaya kollektiv olaraq nəzarət edən bütün tərəflərin və ya bir qrup tərəfin yekdil razılığını tələb etməsi və sair bu kimi şərtlərin tələbləri ödənilməlidir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz 2 əsas şərt ödənilmədiyi təqdirdə razılaşma birgə nəzarət ediləndir və beləliklə biz həmin razılaşmanı birgə razılaşma olaraq qiymətləndirə bilərik.

11 №-li “Birgə razılaşmalar” adlı MHBS standartı ilə yanaşı 10 №-li “Konsolidə edilmiş Maliyyə Hesabatları” standartı və 12 №-li “Digər müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması” standartı da 12 may 2011-ci il tarixində nəşr edilmişdir. Apardığımız tədqiqat göstərir ki, bu standartlar ümumilikdə 3 əsas vacib məsələnin həllinə yönəlmişdir:

1. Şirkətlərin digər qurumlarla əlaqəsi üçün ardıcıl, prinsipial bir zəmin yaradılması.
2. Əsas sahələrdə ABS Ümumi Qəbul edilmiş Mühəsibat uçotu Prinsipləri ilə yaxınlaşmanın təmin edilməsi.
3. Maliyyə böhranına cavab tədbirlərinin vacib bir hissəsinin tamamlanması.

Bu məsələlərin bir qədər geniş şərh üçün həmin standartların hər birinin qısa təhlilinin verilməsini məqsəduyğun hesab edirik.

10 №-li “Konsolidə edilmiş Maliyyə Hesabatları” standartının əsas məqsədi bir və ya daha çox müəssisəyə nəzarət edildikdə konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdimatı üçün prinsiplərin müəyyənəşdirilməsidir. Başqa sözlə desək, bu standart müəssisənin (əsas müəssisənin) digər bir tərəfmüqabili olan müəssisəyə (törəmə müəssisəyə) nəzarət edib etməməsini müəyyənəşdirmək üçün müvafiq şərtləri özündə ehtiva edir. Standart aşağıdakı əsas məsələləri özündə ehtiva edir (9):

- əsas müəssisənin konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarını təqdim etməsi;
- nəzarət prinsipinin müəyyənəşdirilməsi;
- investorun investisiya obyektinə nəzarət edib-etməməsini və bununla da həmin obyektin hesabatlarını birləşdirməli olduğunu müəyyənəşdirmək üçün nəzarət prinsipinin necə tətbiq edilməsi;
- konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarının hazırlanmasının uçot tələblərinin müəyyənəşdirilməsi;
- investisiya müəssisəsini və onun xüsusi törəmə müəssisələrinin konsolidasiyası üzrə istisna halların müəyyən edilməsi.

12 №-li “Digər müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması” standartı 2011-ci ilin may ayında Beynəlxalq Mühəsibat Standartları Komitəsi tərəfindən nəşr edilmişdir. Bu standart, “Fərdi maliyyə hesabatları” adlı 27 №-li, “Asılı müəssisələrə və birgə müəssisələrə investisiya qoyuluşları” adlı 28 №-li və Birgə müəssisələrdə iştirak payları” adlı 31 №-li Mühəsibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarındakı açıqlama tələblərini əvəz edir. 12 №-li “Digər müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması” standartı, müəssisənin törəmə müəssisələrdəki, ortaqlar razılaşmalardakı, ortaqlar və konsolidə edilməmiş strukturlaşdırılmış təşkilatlardakı payları haqqında geniş şərh tələb edən konsolidə edilmiş bir məlumat xarakterli standartdır (10). Başqa sözlə desək, bu standart müəssisədən maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin digər qurumlardakı paylarının xüsusiyyətlərini və bunlarla əlaqəli riskləri, habelə bu payların maliyyə vəziyyətinə, maliyyə fəaliyyətinə və pul vəsaitlərinin hərəkətinə təsirlərini qiymətləndirməsinə kömək etmək üçün məlumatların açıqlanmasını tələb edir. Bu Standart törəmə müəssisələr, birgə əməliyyatlar və ya birgə müəssisələr, asılı müəssisələr və birləşdirilməmiş strukturlaşdırılmış qurumların hər hansıda iştirak payına malik olan müəssisə tərəfindən tətbiq edilənlərdir.

AUDİT 2021, 1 (31), səh.3-11.

AUDIT 2021, 1 (31), pp. 3-11.

Beynəlxalq standartların əhatə dairəsi

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları əsasən qlobal iqtisadiyyatda iqtisadi artımın sürətlənməsinə və uzun müddətli maliyyə sabitliyinin əldə edilməsinə xidmət edir. Bu standartların hazırda Böyük 20-lik ölkələri də daxil olmaqla dünyanın 166 ölkəsində istifadə edilməsi fikr ilə razılaşmaq olar. Bu standartların əhatə dairəsini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar (11).

	Yurisdiksiyalar	Faiz nisbəti
Avropa	44	27%
Afrika	38	23%
Orta Asiya	13	8%
Asiya və Sakit Okean ölkələri	34	20%
Şimali və Cənubi Amerika	37	22%
Ümumi	166	100%

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları fondunun məlumatına əsasən 166 ölkənin 144-də bütün və ya əksər müəssisələrdə bu standartların tətbiqi tələb olunur. 12 ölkədə isə bütün və ya əksər müəssisələrdə Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqinə icazə verilir. 9 ölkənin isə öz milli standartları mövcuddur və MHBS-nin tətbiqinə doğru gedir. 1 yurisdiksiya isə maliyyə institutları üçün bu standartların tətbiqini tələb edir. Böyük 20-lik ölkələrinin 15-i isə bu standartlardan tam olaraq istifadəni tələb edir. 2018-ci ilin statistika məlumatlarına görə, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarından istifadə etməsi tələb olunan və ya icazə verilən yerli listing şirkətlərinin sayı 31.290-dır ki, bu da Dünya Birja Federasiyanın ümumi birjalarındakı 48.913 yerli listing şirkətlərinin 64%-ni təşkil edir.

Azərbaycanda birgə fəaliyyətdə olan müəssisələrdə uçot və hesabatın normativ hüquqi bazası

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqinin tələb edildiyi Asiya ölkələri sırasındadır. Belə ki, birjada fəaliyyət göstərən yerli və xarici şirkətlər tərəfindən bu standartların tətbiqi hüquqi olaraq tələb olunur. Azərbaycan Respublikası ərazisində mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslər, habelə hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər (mühasibat uçotu subyektləri) tərəfindən mühasibat uçotunun təşkili, aparılması, o cümlədən maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim edilməsi qaydaları 29 iyun 2004-cü il tarixində Azərbaycan Respublikasının prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir. 04 may 2018-ci il tarixində isə Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev tərəfindən "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Bu dəyişikliklə "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən ictimai əhəmiyyətli qurum hesab edilən aşağıdakı kommersiya təşkilatları üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi tələb edilir (12): kredit təşkilatları, sığorta şirkətləri, investisiya fondları, investisiya fondlarının idarəçiləri, qeyri-dövlət (özəl) sosial fondlar, qiymətli kağızları fond birjasında dövriyyədə olan qurumlar, qiymətli kağızlar bazarında lisenziyalaşdırılmış qurumlar, maliyyə hesabatlarının tərtibi tarixinə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş meyarlardan ikisinə (illik gəlir, maliyyə ili ərzində işçilərin orta sayı və balansın yekun məbləği) cavab verən kommersiya təşkilatları.

AUDİT 2021, 1 (31), səh.3-11.
AUDIT 2021, 1 (31), pp. 3-11.

Qanuna edilmiş yeni dəyişikliyə uyğun olaraq, bütün iri və orta sahibkarlıq subyektləri illik maliyyə hesabatlarını Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun hazırlamalıdırlar. Maliyyə hesabatlarını tərtib edərəkən MHBS Standartlarının tətbiqi həmin sahibkarlıq subyektlərinin öz seçimindən asılı olaraq aparıla bilər.

Y E K U N

Birgə fəaliyyət formalarında maliyyə-təsərrüfat əməliyyatlarının uçotu və hesabatının səmərəli təşkili hərtərəfli və vahid normativ-hüquqi bazanın mövcudluğunu zəruri edir. Dünyada gedən hazırki iqtisadi inkişaf tendensiyaları ölkələri, milli iqtisadiyyatları, eləcə də ayrı-ayrı biznes subyektlərinin bir-birinə yaxınlaşdırmaqdadır. Bu yaxınlaşmadan irəli gələn bir sıra tələblər isə uçot-hesabat qaydaları və standartlarının da müvafiq dəyişikliklərə məruz qalmasına gətirib çıxarmışdır. Təsədüfi deyil ki, son 10 il ərzində 10 №-li “Konsolidə edilmiş Maliyyə Hesabatları” adlı MHBS-ya 5 dəfə, 11 №-li “Birgə razılaşmalar” adlı MHBS-ya 3 dəfə, 12 №-li “Digər müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması” adlı MHBS-ya isə 4 dəfə dəyişiklik edilmiş, hal-hazırda isə Beynəlxalq Mühasibat Standartları Komitəsi tərəfindən bu standartlar üzrə yeni təkmilləşdirmə istiqamətləri üzərində müzakirələr aparılmaqdadır. Belə ki, standartların tətbiq sonrası icmalına əsasən aşağıdakı istiqamətlər üzrə əlavə tədqiqatlar həyata keçirilə biləcəyinə qərar verilmişdir:

- 11 №-li MHBS-nin hüdudlarından kənar işbirliyi tənzimləmələri;
- birgə razılaşmaların təsnifatı;
- birgə əməliyyatlar üçün uçot tələbləri.

2011-ci ildə 31 №-li “Birgə Müəssisələrdəki Paylar” standartını əvəz edən 11 №-li “Birgə razılaşmalar” adlı MHBS əsas etibarilə birgə fəaliyyət formalarının təsnifatını dəyişdirmişdir. Eyni zamanda standart nəzarət, birgə nəzarət, digər müəssisə üzərində əhəmiyyətli təsir kimi şirkətlər arasındakı əlaqələrin qiymətləndirilməsi və ölçülməsini, proporsional və iştirak payları metodu arasındakı seçim imkanını aradan qaldırılması məsələlərini özündə ehtiva edir. Azərbaycan Respublikasında da birgə fəaliyyətdə uçotun təşkili üçün hüquqi baxımdan əsas rolunu oynayan bu standartların tətbiqi 2018-ci ildən tələb olunmaqdadır. Bu standartlar birgə müəssisə və birgə əməliyyatlardakı maliyyə-təsərrüfat əməliyyatına uyğun olaraq düzgün və effektiv metodun tətbiqinə zəmin yaradır. Düzgün uçot metodunun seçilməsi isə şirkətlərin maliyyə nəticələrinin yaxşılaşması, hesabatlılığın, şəffaflığın yüksəlməsi ilə yanaşı maliyyə itkilərinin azalması ilə nəticələnir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. <https://www.iasplus.com>
2. “IFRS in Focus — IASB issues new standard on joint arrangements”
3. <https://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs11>
4. “Amendments to IFRS 10, IFRS 11 and IFRS 12 Transition Guidance”
5. “Annual Improvements to IFRSs 2015-2017 Cycle”
6. “Post-implementation review — IFRS 10, IFRS 11, and IFRS 12”
7. <https://www.ifrs.org/>
8. “IFRS 10, IFRS 11, IFRS 12 and IAS 28 Interaction Guide”
9. <https://audit.gov.az/>
10. <https://www.bdo.global/getmedia/c0c17fd8-9cac-4f7f-bbf8-56ccfa380aec/IFRS-12.aspx>
11. “Use of IFRS Standards around the world”
12. “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu.

*Аббасов Ибад Муса оглы,
доктор экономических наук, профессор,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: rektor@bbu.edu.az;
Гейдаров Джавидан Расул оглы, докторант,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: javidanheydarov@gmail.com,
© Аббасов И.М., Гейдаров Дж.Р., 2021*

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ ОСНОВЫ СОВМЕСТНОГО УЧЕТА И ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - изучить нормативно-правовую базу бухгалтерского учета и финансовой отчетности по международным стандартам в формах совместной деятельности и определить направления ее совершенствования.

Методология исследования - в работе использованы сравнительный анализ, системный подход, методы логического обобщения.

Практическая значимость исследования - в настоящее время нормативно-правовая база бухгалтерского учета, особенно в растущих формах совместной деятельности на международном уровне, постоянно обновляется и совершенствуется соответствующими ведомствами.

Результаты исследования - формирование единой нормативной базы способствует повышению прозрачности и подотчетности совместной деятельности, а также развитию как внутрифирменных, так и трансграничных экономических отношений.

Оригинальность и научная новизна исследования - выявлены преимущества применения единых стандартов бухгалтерского учета, выяснены причины внесения изменений в нормативную базу и рассмотрена взаимосвязь между стандартами.

Ключевые слова: совместная деятельность, совместная операция, совместное предприятие, нормативно-правовая база, МСБУ, МСФО.

Ibad Musa Abbasov,
D.Sc.(Econ.), Professor,
Baku Business University,
E-mail: rektor@bbu.edu.az;
Javidan Rasul Heydarov,
Ph.D., student,
Baku Business University,
E-mail: javidanheydarov@gmail.com
© I.M.Abbasov, J.R. Heydarov, 2021

SOME ISSUES OF THE REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK IN JOINT ACCOUNTING AND FINANCIAL STATEMENTS

ABSTRACT

The purpose of the research – to study the normative-legal base of accounting and financial reporting of financial and economic operations in the forms of joint activity and directions of its improvement.

The methodology of the research - comparative analysis, systematic approach, logical generalization methods were used in the research work.

The practical importance of the research - at present, the regulatory framework for accounting, especially in the ever-expanding forms of joint activities at the international level, is constantly updated and improved by the relevant authorities.

The results of the research - the formation of a single regulatory framework promotes increased transparency and accountability in joint activities, as well as the development of both inter-company and crossborder economic relations.

The originality and scientific novelty of the research - the advantages of the application of common accounting standards were identified; the reasons for the changes in the regulatory framework were clarified and the impact relationship between the standards was considered.

Keywords - joint activity, joint operation, joint venture, regulatory framework, IAS, IFRS.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
01.02.2021
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
09.02.2021
Çapa qəbul olunmuşdur: 17.02.2021

Дата поступления статьи в редак-
цию: 01.02.2021
Отправлено на повторную обра-
ботку: 09.02.2021
Принято к печати: 17.02.2021

The date of the admission of the article to
the editorial office: 01.02.2021
Send for reprocessing: 09.02.2021
Accepted for publication: 17.02.2021